

ANTE MILOŠEVIĆ

SREDNJOVJEKOVNA NEKROPOLA U »BARAMA«
U LUČANIMA KOD SINJAUDK 904 »653« (497.13 Dalmatia)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific PaperAnte Milošević
Y — 58230 Sinj
Muzej Cetinske krajine

Arheološko-topografska slika sela Lučana, smještenog u pitomoj i izuzetno plodnoj maloj dolinici, stiješnjenom između brdskih kosa Radošića, Šušnja i Gaja, usprkos potpunoj neistraženosti, ukazuje na vrlo izrazit kontinuitet naseljenosti od prapovijesti do u kasni srednji vijek. Tragovi prapovijesne materijalne kulture utvrđeni su na gradini Šušanj,¹ te na gradini u Zasutini u Bukovici kod Vidića i Banovih staja više Đipalovih kuća. Na rječici Sutini (Karašašici) u Točilima između sela Lučana i Karašašice pretpostavlja se postojanje prapovijesnog sojeničkog naselja.² Antički nalazi s ovog područja nisu osobito izraženi, premda je nesumnjivo da ih mora biti u znatnoj količini.³ Na položaju današnjeg brda Šušanj pretpostavlja se ubikacija antičke Setovije,⁴ poznate iz Oktavijanova ratnog pohoda na Delmate, a nesumnjivo je da je kroz selo Lučane prolazila i glavna antička prometnica koja je povezivala *Andetrium* (Muć) i koloniju *Aequum* (Čitluk kod Sinja), jer je to jedini prirodni i najbliži prolaz između tih dvaju značajnih antičkih naselja. U Lučanima je pronađeno i nekoliko kasnoantičkih grobova s priložima koji karakteriziraju vrijeme od kraja 3. do kraja 6. stoljeća.⁵ Srednjovjekovni nalazi su najbrojniji. Utvrđeni su na više lokaliteta, a uglavnom se manifestiraju nalazima grobova, dok su druge vrste

¹ S. Gunjača, Topografska pitanja na teritoriji Cetinske županije s ekskursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma, Split 1937, 37—38.

² Isti, Kratki pregled prošlosti Sinja i okolice, Sinj 1977, 6.

³ F. Bulić, Ritrovamenti antichi a Clissa (ager Salontanus), Muć (Andetrium), Podbablje (Bilubium?), *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (dalje: *Bull. dalm.*), XXI, 1898, 220; isti, Ritrovamenti antichi a Sutina (Setovia?), *Bull. dalm.*, XXVI, 1903, 148; M. Perojević, Sutina kod Muća (Andetrium), *Bull. dalm.*, XXXI, 1908, 83—84. Nekoliko sitnijih antičkih nalaza iz Lučana danas se nalazi u Muzeju Cetinske krajine u Sinju, a jedan veći kameni blok s izrazitom antičkom profilacijom ugrađen je u temelje južnog zida crkve sv. Kate na seoskom groblju.

⁴ S. Gunjača, Topografska pitanja, 33—38.

⁵ Istraživanja ovih grobova su izvršena 2—7. studenog 1983. godine. Rezultati će uskoro biti objavljeni.

nalaza vrlo rijetke.⁶ Među nalazima toga razdoblja posebnu pažnju pobuđuju dva položaja: onaj na lokalitetu »Lopate«, gdje su pronađeni kasnosrednjovjekovni grobovi sa stećcima,⁷ te položaj u »Barama«, koji je bio predmet naših istraživanja (T. I/1).

Objavljivanje rezultata arheološkog istraživanja nekropole u »Barama« primarni je zadatak u ovom prilogu. Nekropola se nalazi na položaju »Brižina« nedaleko kuće Stjepana Vučemila (k. o. Lučane, br. čest. 872 i 874/2). Smještena je na prisojnom pristranku koji se od zaravni »Lopate« spušta prema »Barama«, na pjeskovitu i neplodnu zemljištu (T. I/2). Grobovi su se na ovom položaju ukazali erozijom zemljišta krajem sedamdesetih godina, a jedan od njih je godine 1979. bio i otvoren. Kao prilog u njemu su pronađene dvije keramičke posude⁸ koje su bile povod našim istraživanjima. Istraživanja su na ovom lokalitetu provedena u dva navrata: 1981. godine (od 15. IX. do 2. X), te 1983. godine (od 3. XI. do 5. XI). Svi rezultati koje ovdje priopćavamo postignuti su istraživanjima u 1981. godini, dok u završnim istraživanjima iz 1983. godine nije bilo novih nalaza. Ukupno je prekopano oko 450 m² površine, a pronađeno je 25 grobova (T. II/3).⁹ Arheološke nalaze i terensku dokumentaciju čuva Muzej Cetinske krajine u Sinju.

Osobitosti nekropole

Nekropola pripada uobičajenom tipu srednjovjekovnih nekropola na redove. Broj pronađenih grobova ulazi u grupu manjih nekropola (prilog 1), smještenih vjerojatno uz manje naselje kojemu usprkos na-

⁶ Ostaci grobova koji bi oblikom mogli pripadati srednjem vijeku utvrđeni su na više lokaliteta: nedaleko mosta u Lučanima uz lijevu obalu Sutine na parceli Anđe Smoljo ud. Jure; na lokalitetu zvanom Đipalove Kose u Zasutini; pod kućom Tomislava Barača kod mosta u Lučanima uz desnu obalu Sutine; u jaruzi i na njivama južno i zapadno od današnjeg groblja sv. Kate — lokalitet se danas zove »Donje« ili »Malo šematorije«. Druge vrste nalaza iz vremena srednjeg vijeka sasvim su skromne. S. Gunjača navodi spoliju ugrađenu na kući Čovića za koju kaže da predstavlja »ulomak tegurija starohrvatske crkve« (Lučane, Enciklopedija likovnih umjetnosti, 3, 1964, 345). Vjerojatno isti ulomak navodi i L. Marun, o kojem piše: »Na njegovoj (Šimun Čović, op. A. M.) razvaljenoj kući uzidan paun, našast nešto podalje ovih kuća na jednoj glavici (Šušanj, op. A. M.) gdje ima ruševina« (Starinski dnevnik, koncept, u Muzeju HAS u Splitu od 19. X. 1895).

⁷ Č. Kalebić, Povjesni prilozi topografiji gradova i tvrđava u župi Cetini, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (dalje: *VAHDalm.*), L, 1928—29, 297—298. Stećci se danas nalaze pokraj bunara pred grobljem sv. Kate. Jedan koji Kalebić nije zabilježio nalazi se u groblju sv. Kate i dijeli pravoslavni dio groblja od katoličkog. Ima oblik sanduka i ukrašen je većim reljefnim križom.

⁸ A. Milošević, Novi ranosrednjovjekovni grobni nalazi iz Cetinske krajine, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 8, Zagreb 1984, 197—198, sl. 21—23.

⁹ Istraživanja srednjovjekovne nekropole u Lučanima posljednji su terenski radovi pri kojima je, iako narušena zdravlja, vrlo aktivno sudjelovao i akad. S. Gunjača, pomažući mi nesebično i stručnim i ljudskim savjetom. Stoga mi je posebno zadovoljstvo da rezultate ovih istraživanja imam priliku priopćiti u glasilu Muzeja kojem je akademik Gunjača bio dugogodišnji direktor, i to upravo u onom broju koji je posvećen njegovoj uspomeni. Zahvalnost za pomoć pri istraživanju dugujem još nekolicini kolegica i kolega iz Splita, a posebno kolegici Vanji Kovačić, koja je istraživanjima prisustvovala gotovo sve vrijeme.

šim nastojanjima nismo uspjeli ući u trag. Granice nekropole su definirane konfiguracijom terena. Sjeverni rub joj je određen strmijom kosinom padine, južni obradivim površinama plodne dolinice »Bare«, dok su joj istočna i zapadna granica definirane manjim vododerinama (jarugama). Vrlo je vjerojatno da su te vododerine činile granicu nekropole i u prvo vrijeme jer u njima nije bilo vidljivih ostataka grobova, a niti se tko od mještana sjeća da ih je ranije bilo.

Svi grobovi nekropole bili su obloženi, pokriveni i popločani pločama od mulike.¹⁰ Izuzetak u ovome su grobovi 3 i 4 koji nisu imali popločano nego zemljano dno. Obložne ploče kod gotovo svih grobova su s vanjske strane bile dodatno poduprte većim amorfnim kamenjem ili oblucima iz nedaleke rječice, odnosno većim ili manjim lomljenim i neobrađenim pločama od mulike; u dva slučaja čak u tolikoj mjeri da su te ploče uokolo groba činile dvostruki vijenac (grobovi 15, 19, crtež 4/1).

Po načinu obrade obložnih ploča, među grobovima nekropole moguće je razlikovati dva osnovna tipa kronološki vjerojatno diferencirana.

Prvu, brojniju skupinu grobova čine oni čije su obložne ploče u svrhu boljeg povezivanja i čvršćeg grobnog sklopa na uglovima imale žljebove. Uz to je na gornjem rubu bedrenih ploča tih grobova katkad i jedan ili dva para nasuprotno uklesanih utora u koje je vjerojatno bila uložena drvena prečka koja je dodatno trebala podržavati pokrivne ploče groba. S jednim izuzetkom (grob 15) grobovi ovog tipa redovito su bez priloga. U tri slučaja smo u ovim grobovima registrirali na unutrašnjoj strani donožnice urezane križeve (grobovi 9, 14, 25). Dvije od tih imaju urezan običan latinski križ (grobovi 9, 14, crtež 2/2, 4), dok je na donožnici trećeg (grob 25) urezan križ malteškoga tipa, ali bez račvastava završetka krakova (crtež 2/3). Obložne, pokrivne i podne ploče te skupine grobova u pravilu su tanje i lošije obrađene. Kao ilustraciju grobova toga tipa crtežom i fotografijom donosimo grob 9 (crtež 2/2, T. III/6).

Grobovi druge grupe su znatno rjeđe zastupljeni, a u odnosu na prethodne predstavljaju samo jednu četvrtinu ukupnog broja pronađenih grobova. Grupirani su u sjeverozapadnom dijelu nekropole, pa se horizontalnom stratigrafijom jasno odvajaju (crtež 1)). Obloženi su i pokriveni masivnijim i vrlo dobro obrađenim pločama od mulike, a za razliku od prethodnih nemaju ni utora, ni žljebova na obložnim pločama, a niti križeva na donožnicama. U četiri od ukupno šest grobova ove skupine utvrđeni su grobni prilozci (grobovi 1, 2, 4, 5). Manifestiraju se nalazima keramičkih posuda, kresiva i željeznih noževa, dakle vrstama predmeta koji u Dalmaciji karakteriziraju grobove ranog srednjeg vijeka. Tri od šest ovih grobova imaju bedrene ploče duže od ukupne dužine groba (crtež 2/1), pa se oblikom približavaju uobičajenom i za šire područje Dalmacije karakterističnom tipu prapovijesnih grobnih škrinja sa zgrčenim pokojnicima. Zbog višestoljetnog prekida koji je u

¹⁰ Uobičajeni opis grobova zbog ograničenosti prostora u tekstu ne donosimo. Sve bitnije karakteristike pojedinačnih grobnih nalaza, kao i njihove međusobne karakteristike u sklopu nekropole vidljive su u priložima tekstu (crteži i fotografije), dok ćemo onih nekoliko koje nije bilo moguće ukomponirati u ovaj dio rada donijeti u općoj ocjeni nekropole.

gradnji ovog tipa grobova uvjetovalo različito pokapanje pokojnika u vrijeme rimske prevlasti, držimo da u tome ne bi trebalo gledati bilo kakve ostatke kontinuiteta. Slična konstatacija vrijedi i za pokojnika pokopanog u zgrčenu položaju (grob 19), koji pripada prvoj skupini grobova (crtež 4/3).¹¹

Orijentacija svih grobova ove nekropole je uobičajena. Uglavnom su grobovi orijentirani u smjeru istok—zapad, tako da je glava pokojnika na zapadnoj strani groba. Odstupanja su neznatna, najvećim dijelom prema sjeveru, dok su otkloni prema jugu registrirani samo kod dva groba (grob 5, 15). Odstupanja su izraženija kod grobova prve skupine (prilog 1).

Dužina grobova je različita, a ovisila je o uzrastu pokojnika. Najkraći grob je bio dugačak svega 96 cm (grob 18), a najduži čak 205 cm (grob 4). Zbog znatno erodiranog tla, primarnu apsolutnu dubinu ukopa za većinu grobova nismo uspjeli utvrditi. U pravilu su grobovi druge skupine bili dublje ukopani (usporedi odnose apsolutnih dubina ukopanih grobova 5 i 6 u presjeku A—A₁, prilog 1, pri čemu grob 5 pripada drugoj skupini grobova).

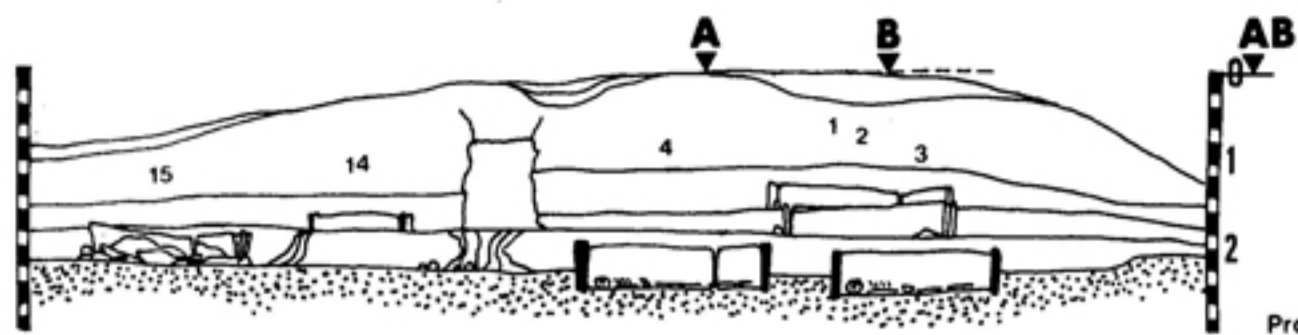
Različiti su i oblici grobova, a uglavnom su zastupljeni pravokutni i blago trapezoidni oblici, dok su oni izrazitog trapezoidnog oblika najrjeđi. Oblici grobova su ravnomjerno zastupljeni u obje skupine grobova.

Ostaci skeleta su relativno dobro sačuvani, znatno bolje u brojnijim grobovima prve skupine. Iznimku predstavljaju dječji grobovi i grobovi uz južni i jugoistočni rub nekropole, koji su ranije bili otvarani. S izuzetkom već spomenutog groba 19, pokojnici su isključivo bili pokapani na leđa u ispruženom položaju. Položaj ruku je različit. U grobovima druge skupine svi pokojnici imaju ruke opružene niz tijelo, dok je položaj ruku pokojnika u grobovima prve skupine različit; bilo da su opružene niz tijelo (grobovi 12, 15, 24, 25), bilo da je jedna opružena a druga položena preko trbuha ili sakruma (grobovi 9, 16, 23), odnosno da su obje bile prekrížene preko trbuha (grobovi 6, 7, 8, 19). Za ostale zbog slabe sačuvanosti položaj ruku nismo utvrdili. U tri groba su pokapana po dva pokojnika (grobovi 6, 7, 9), u četiri ostaci skeleta nisu sačuvani (grobovi 13, 18, 21, 22), dok je u ostalim pokopan po jedan pokojnik. Među grobovima druge skupine nema dječjih grobova niti dvojnih ukopa. U jednom grobu druge skupine bez priloga je bila pokapana žena (grob 2), dok su u ostalim muškarci (grobovi 1, 3, 4, 5, 10). U grobovima prve skupine su otprilike ravnomjerno zastupljeni muški i ženski pokojnici, dok broj dječjih grobova prevladava (crtež 1).

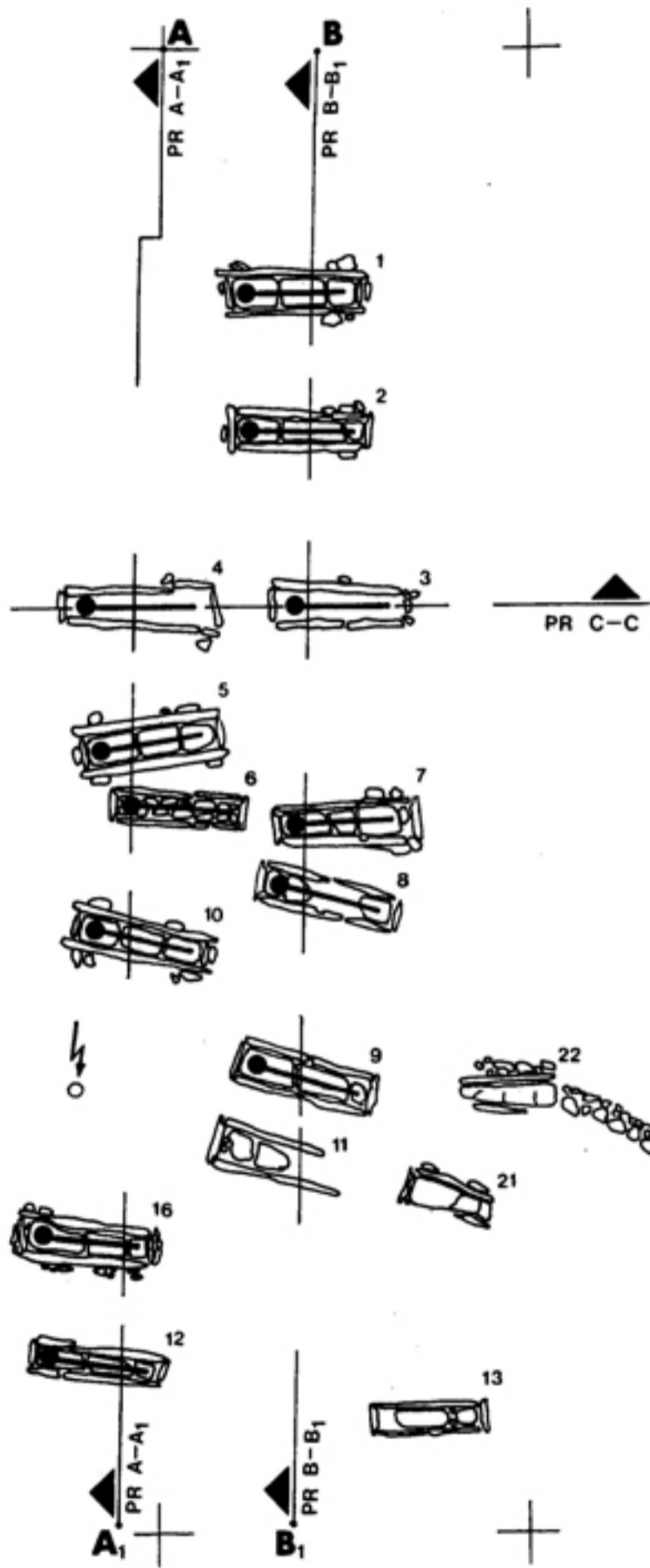
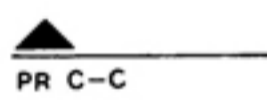
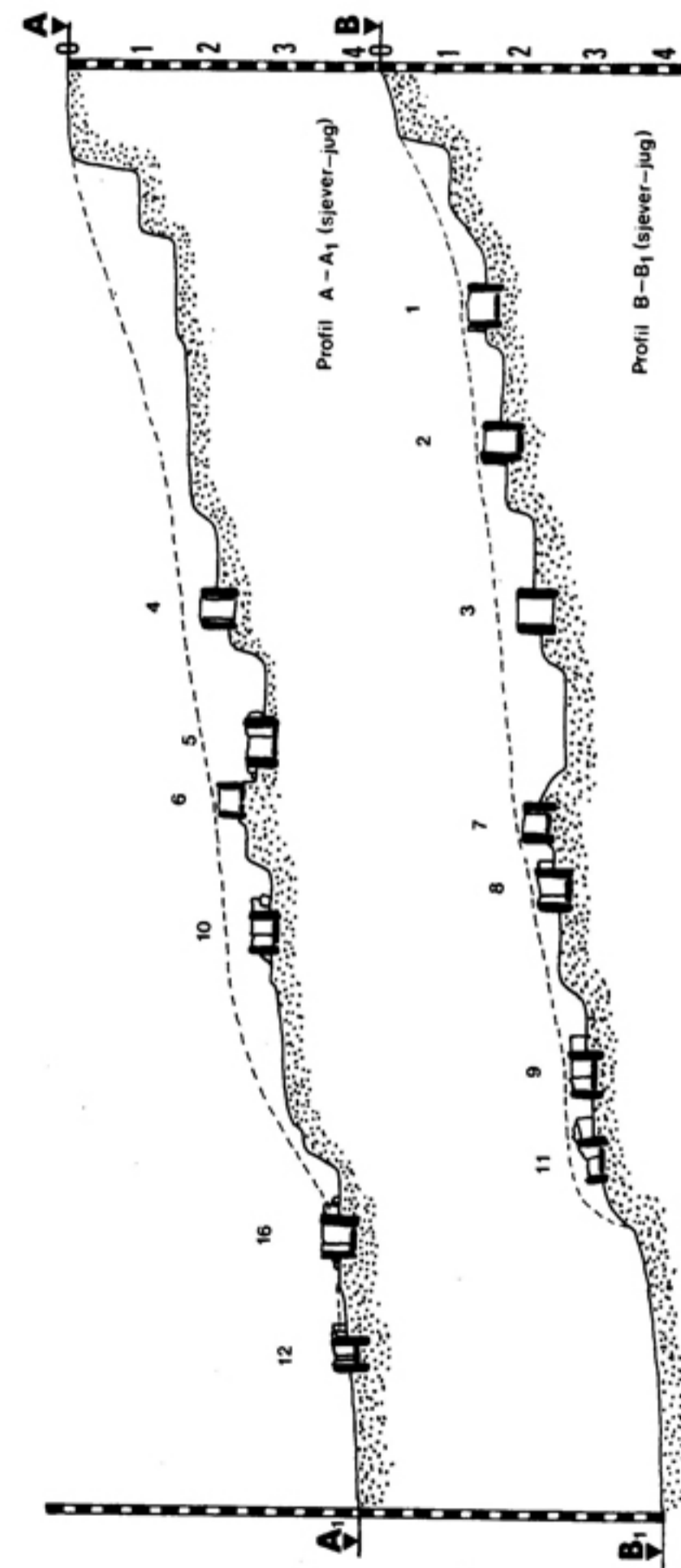
¹¹ Jedan ovako pokopan pokojnik nađen je i u grobu srednjovjekovne nekropole ranog slavenskog horizonta nedaleko sela Bodešćah u bledskom području (T. Knific — A. Pleterski, Staroslovansko grobišće Dlesc pri Bodešćah, *Arheološki vestnik* (dalje: AV), XXXII, 1981, 499, sl. 10). Razlog za takav ukop pokojnika vjerojatno treba tražiti ili u veličini groba u odnosu na uzrast pokojnika, ili možda u deformiranosti pokojnikova tijela.

120 288 nacb

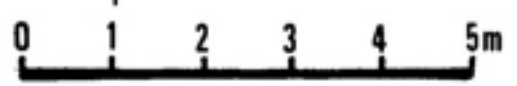
**SREDNJOVJEKOVNA NEKROPOLA U LUČANIMA
POLOŽAJ »BARE« (tlocrt i presjeci)**

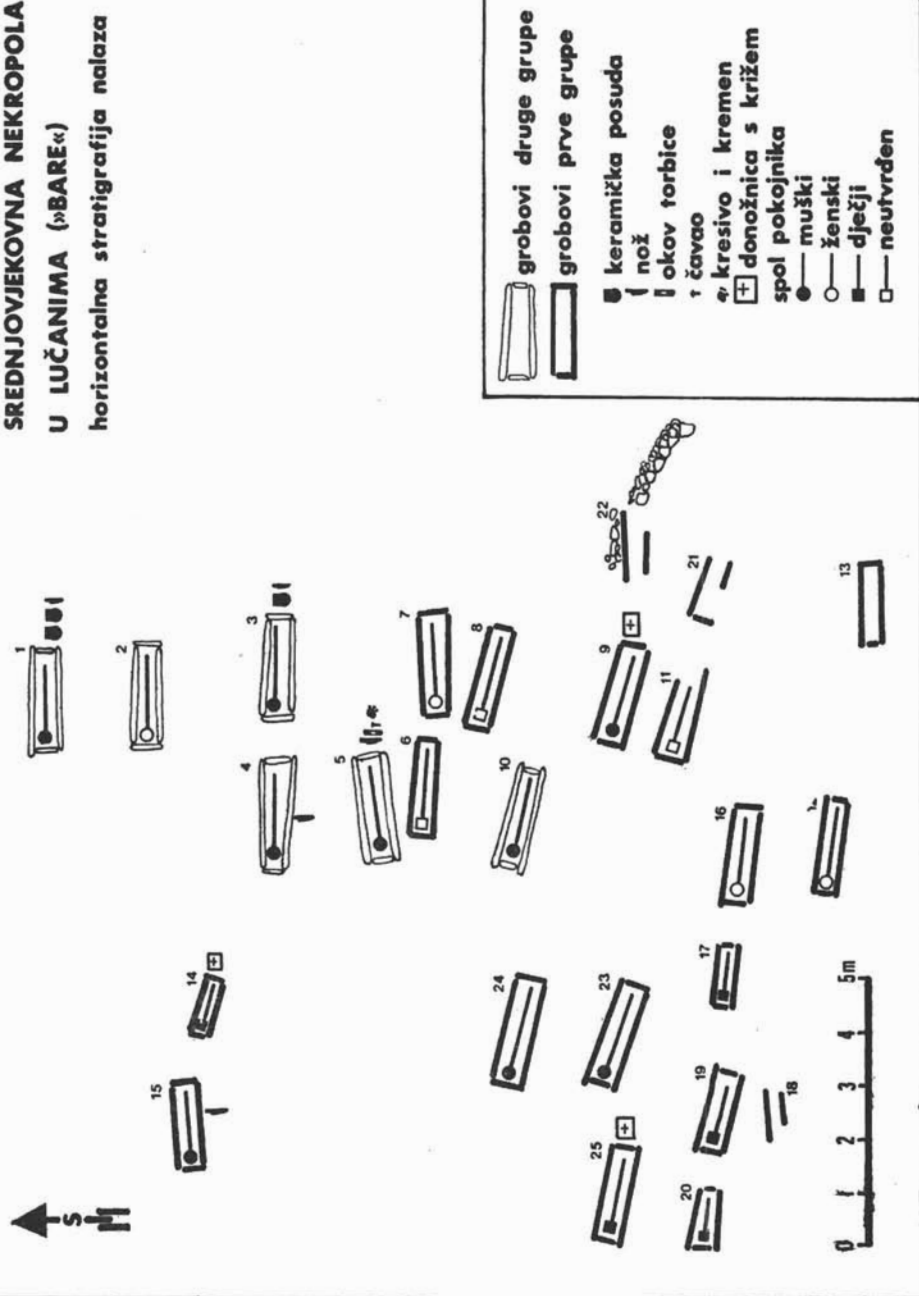
Profil C-C (istok-zapad)

PR C-C

**SREDNJOVJEKOVNA NEKROPOLA
U LUČANIMA (»BARE«)**
horizontalna stratigrafija nalaza

Crtež 1. Horizontalna stratigrafija nekropole u »Barama«

Rasna pripadnost svih pokojnika je jednaka. Morfološki profil ukazuje na njihov robustan leptodolihomorfnu tip koji se ne može vezati niti uz autoktoni (dinarski) supstrat, a niti uz mediteranski antropološki tip.¹²

U jugoistočnom dijelu nekropole otkopan je manji ostatak suhozida sa smjerom pružanja otprilike jugoistok—sjeverozapad (prilog 1). Zid je položen na živac, a ostalo mu je sačuvano samo jedno lice s dijelom ispune. Lice zida je od većeg amorfnog kamenja i oblutaka, a ispuna od sitnijih lomljenih komada mulike. Sačuvan je samo prvi temeljni red kamenja u dužini od oko 2,5 m. Preko zida je nasjeo grob br. 22, iz čega se može zaključiti da je zid stariji od prve skupine grobova. Vjerojatno je suvremen grobovima druge skupine, a nekada je možda činio njihovu ogradu ili podzid. Gotovo u potpunosti je iskrčen u vrijeme ukapanja grobova prve skupine u čemu možda treba tražiti opravdanje činjenici da kasniji ukopi nisu znatnije poremetili raspored već prije ukopanih grobova.

Opis grobnih priloga

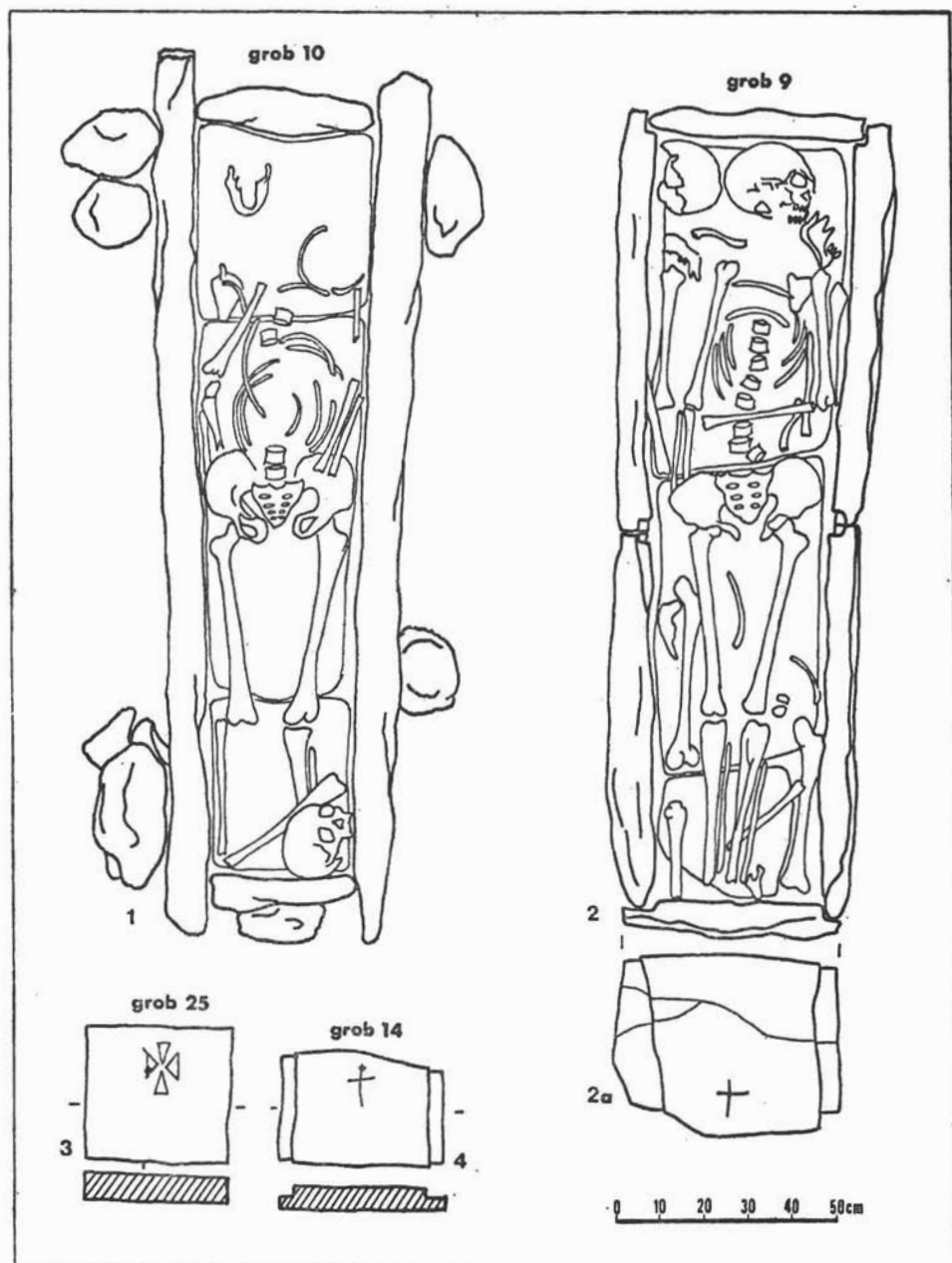
Grob 1. Uz skelet pokojnika ranije su pronađene dvije keramičke posude,¹³ te uz unutrašnju stranu lijeve bedrene kosti manji željezni nož (crtež 3/1).

a) Keramička posuda (crtež 5/1, T. V/2) izrađena je od grublje gline miješane sa sitnim zrcima pijeska i kalcita. Tamno je sive boje i dobro je pečena. Izrađena je na lončarskom kolu. Rub otvora joj je razvraćen i zaobljen, a preko kratkog vrata prelazi u zaobljeni trbuh koji se u donjem dijelu prema prelasku u ravno dno znatnije sužuje. U vanjsku stranu dna posude utopljena je veća količina zrnaca pijeska vjerojatno da se pri obradi posuda ne bi lijepila za lončarsko kolo. Nije bila ukrašena. Pri dnu je bila neznatno oštećena pa je rekonstruirana. Visina joj je 11,6 cm, promjer otvora 10 cm, trbuha na najširem dijelu 11 cm, a dna 5,9 cm.

b) Keramička posuda (crtež 5/3, T. V/1) izrađena je od slabo pročišćene gline miješane s pijeskom i zrcima kalcita. Tamno je sive boje i dobro je pečena. Oblikovana je na primitivnom lončarskom kolu što je pridonijelo njezinoj izrazitoj nepravilnosti. Rub otvora posude je završen i koso odrezan, a preko kratkog vrata prelazi u nepravilan ovalno-kružni trbuh. Na prijelazu iz vrata u trbuh posude duboko je urezana pruga. Veći dio trbuha posude je ukrašen nizom vodoravnih poteza češlja koji su preko dijela ukrasa bližeg vratu posude mjestimično i koso izvedeni. Dno posude je uvučeno prema sredini. Znatnije je oštećena i rekonstruirana. Visina joj je 12,3 cm, promjer otvora 9,1 cm, trbuha 10,5 cm, a dna 7,8 cm.

¹² Za podatke o antropološkim osobinama pokojnika zahvaljujem dr. Ž. Mikiću iz Centra za balkanološka ispitivanja u Sarajevu.

¹³ A. Milošević, nav. dj., 197—198, sl. 23.

Crtež 2. 1 — grob 10; 2 — grob 9; 2a — donožnica s urezanim križem u grobu 9; 3 — donožnica s urezanim križem groba 25; 4 — donožnica s urezanim križem groba 14

c) Željezni nož (crtež 5/2, T. V/3) prelomljen je u dva dijela. Na trnu su sačuvani ostaci drvenog drška. Hrbat mu je relativno ravan, a sječivo se prema vrhu znatnije povija. Ukupna dužina mu je 12,8 cm, a širina 1,2 cm.

Grob 3. Uz skelet pokojnika pronađena je jedna keramička posuda, željezni nož i manji ulomak staklene posude (crtež 3/2).

a) Keramička posuda (crtež 5/5, T. VI/1, 1a) oblikovana je na sporo rotirajućem lončarskom kolu. Naglašenijeg je cilindrična oblika. Izrađena je od gline miješane s pijeskom i zrcima kalcita. Tamno sive je boje. Rub otvora posude je za razliku od prethodnih dviju oštrije oblikovan. Na dnu je reljefni otisak osovine i drvene podloge lončarskog kola. Rub dna je mjestimično zadebljan kao posljedica prethodnog ručnog modeliranja. Visoka je 10,6 cm, promjer otvora joj je 9,6 cm, trbuha 9,2 cm, a dna 7,4 cm. Promjer reljefno otisnute okomite osovine lončarskog kola je 3,2 cm.

b) Željezni nož (crtež 5/4, T. VI/2) ima ravan hrbat i prema vrhu znatnije povijeno sječivo. Prelomljen je u dva dijela. Uz hrbat su s obje strane oštrice dva žljebasta udubljenja. Sav trn noža je obložen ostacima drvenog drška. Ukupna dužina mu je 18,8 cm, a širina 2,4 cm.

c) Ulomak stakla (crtež 5/6, T. VI/3) žutozelene je boje, a vjerojatno pripada vratu neke posude. Veličina ulomka je 2,2x2,4 cm.

Grob 4. Uz skelet pokojnika (crtež 3/3) nađen je manji željezni nož (crtež 5/4, T. VII/4). Dobro je sačuvan. Hrbat i sječivo oštrice povijaju mu se prema vrhu. Uz hrbat sa strana oštrice dva su žljebasta udubljenja. Ukupna dužina mu je 12,2 cm, a širina 1,6 cm.

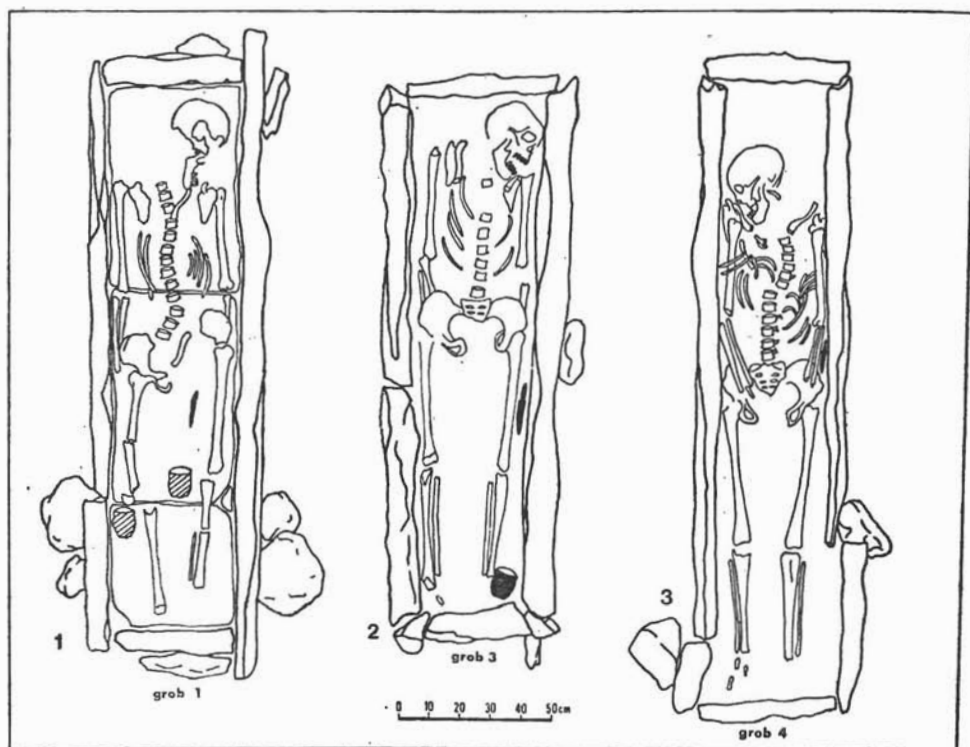
Grob 5. Uz skelet pokojnika (crtež 4/1) pronađen je jedan željezni nož s okovom korica, ulomak željeza i ulomak željeznog čavla s tri komadića kremenca, te željezni predmet s dvije zakovice, vjerojatno okov pojasa o koji se vješao nož s koricama.

a) Željezni nož s okovom korica (crtež 5/8, T. VII/1) ima duži trn za nasad drška, oštricu s ravnim hrptom i sječivom povijenim prema vrhu. Dugačak je 18,7 cm, a širok 2,3 cm. Okov korica je pronađen pri vrhu noža, a predstavlja ga u obliku slova »U« svinuta željezna traka čiji su rastavljeni krajevi bili spojeni jednom željeznom zakovicom. Veličina okova je 3,3x0,9x1,2 cm.

b) Željezni okov pojasa (crtež 5/9, T. VII/2) po sredini je proširen i perforiran pravokutnim otvorom. Na krajevima je po jedna zakovica, od kojih jedna sačuvana ima raskovanu brončanu glavu. Predmet možda pripada pojasu za koji je bio pričvršćen zakovicama i o koji je bio obješen nož s koricama. Veličina mu je 7x1,4x0,2 cm.

c) Komad željeza (crtež 5/10, T. VII/3) je nepravilnog oblika. Vjerojatno je služio kao kresivo. Veličina mu je 2,9x2,6x0,6 cm.

d) Dio željeznog čavla (crtež 5/14, T. VII/8) kao i navedeni komad željeza vjerojatno je služio kao kresivo. Sačuvan mu je gornji dio s glavom. Dužina mu je 3,2 cm.

Crtež 3. Položaj nalaza u grobovima: 1 — grob 1; 2 — grob 3; 3 — grob 4

e) Komadići kremenja (crtež 5/11—13, T. VII/5—7) odlomljeni su od istog komada. Po oštrijim rubovima su im tragovi od kresanja. Veličina najvećeg ulomka je 2,5x2,3 cm, a najmanjeg 2,1x1,3 cm.

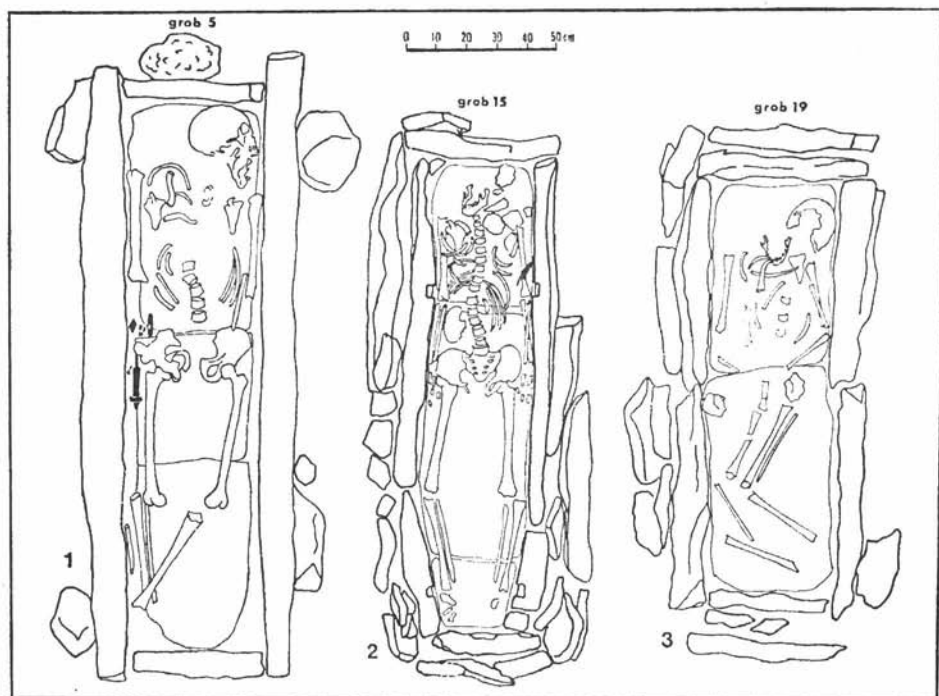
Grob 15. Uz skelet pokojnika (crtež 4/2) nađen je jedan manji željezni nož (crtež 5/15). Oblikom se razlikuje od prethodnih. Hrbat mu je lučno povijen, a sječivo oštrice relativno ravno. Pri vrhu je oštećen. Ukupna dužina mu je 9 cm, a širina 1 cm.

Nalazi izvan grobova

a) Ulomak antičke tegule crvenkaste boje, nađen na prostoru između groba 4 i 5. Veličina ulomka je 10,5x6,5 cm.

b) Ulomak antičke tegule žućkaste boje, nađen na prostoru nekropole između groba 3 i 7. Veličina ulomka je 11x5 cm.

c) Noga antičke amfore izrađena od žućkaste slabo pečene gline. Nađena je oko 3 m sjeverno od groba 1. Visina joj je 22 cm.

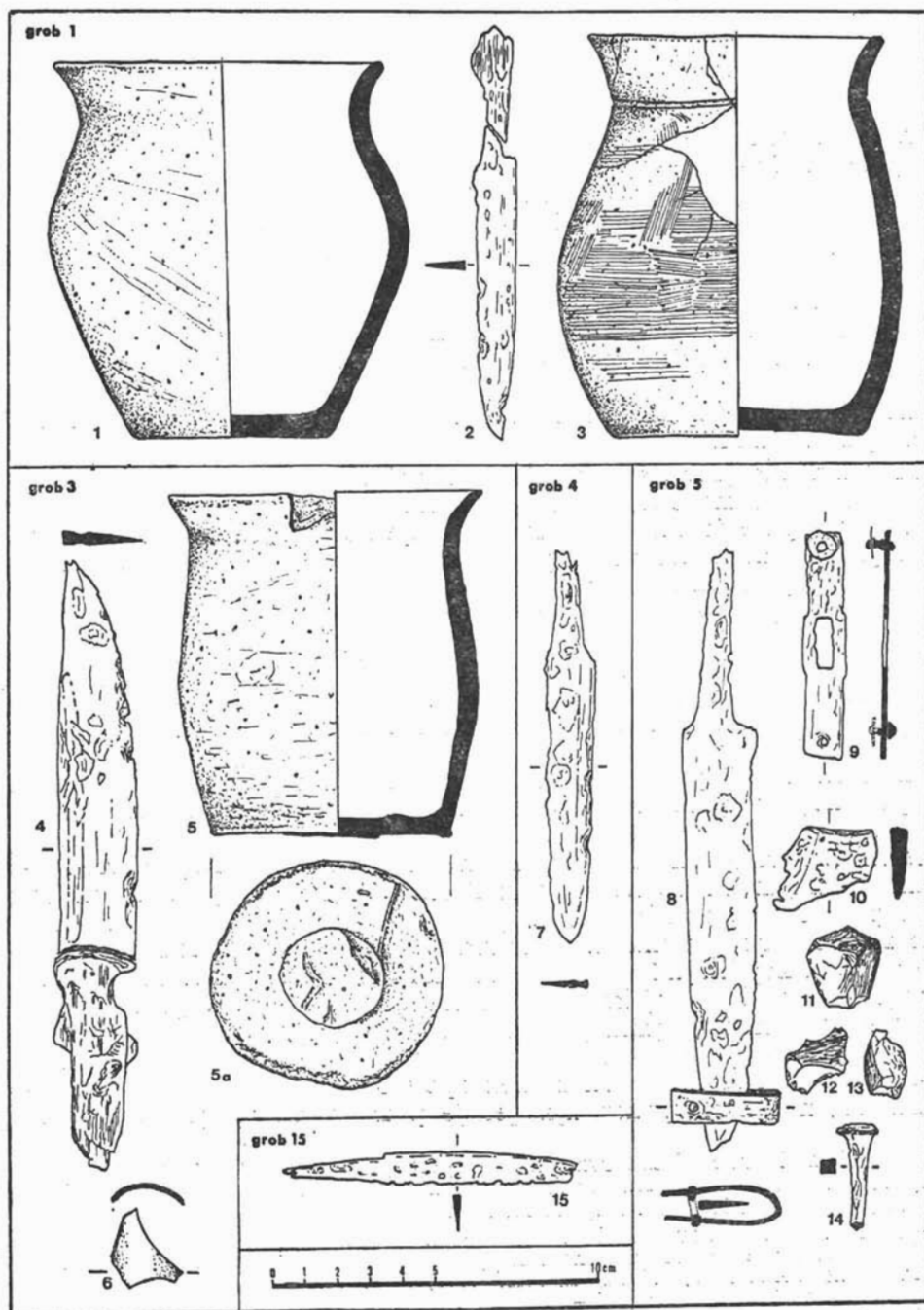

Crtež 4. Položaj nalaza u grobovima: 1 — grob 5; 2 — grob 15; 3 — zgrčeni pokojnik u grobu 19

Tipologija nalaza i zaključna razmatranja

Istraživanja u Lučanima su iznijela na vidjelo neveliku nekropolu s grobovima evidentno različitih tipova koje smo u prethodnom opisu nekropole, grobova i grobnih priloga pokušali svrstati u dvije osnovne skupine. Prvu, brojniju skupinu čini devetnaest grobova koji su gotovo svi bez nalaza, čime im je pouzdanije datiranje otežano. Jedini nalaz u grobovima ove skupine predstavlja željezni nož u grobu 15. No, kako se noževi u dalmatinskim grobovima javljaju od rimskog vremena pa kroz cijeli period srednjeg vijeka, to i ovaj jedan za datiranje ne znači gotovo ništa.¹⁴ Oblikom se znatno razlikuje od ostalih primje-

¹⁴ Noževi se u dalmatinskim grobovima javljaju gotovo kroz sav srednji vijek. Karakteristični su za grobove ranog srednjeg vijeka, dok se kasnije javljaju sasvim izuzetno. (Usp. D. Jelovina, Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine, Split 1976, 121—122; J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od 7—9. stoljeća, Zagreb 1980, 117—118, bilj. 224). Jedan je željezni nož nađen i u grobu 9 kasnosrednjovjekovne nekropole sa stećcima u Udovičićima u Sinjskom polju. Zaštitna istraživanja dijela grobova te inače prostrane nekropole provedena su od 21. rujna do 1. listopada 1982. godine. Istraženo je 26 grobova, od kojih je nekolicina bila označena pločastim stećcima bez ukrasa. Grobni prilozii su vrlo rijetki.

Crtež 5. Nalazi iz grobova: grob 1 (1 — keramička posuda, 2 — željezni nož, 3 — keramička posuda); grob 3 (4 — željezni nož, 5, 5a — keramička posuda, 6 — ulomak staklene posude); grob 4 (7 — željezni nož); grob 5 (8 — željezni nož s okovom korica, 9 — željezni okov pojasa, 10 — ulomak željeza, 11, 12, 13 — ulomci kremena, 14 — željezni čavao); grob 15 (15 — željezni nož)

raka, ima lučno povijen hrbat i gotovo ravno sječivo oštrice (crtež 5/15). U ranosrednjovjekovnim grobovima u Dalmaciji takvih noževa dosad nije pronađeno, dok ih u kasnijim srednjovjekovnim grobovima ima nekoliko. Jedan sličan pronađen je u srednjovjekovnom grobu nekropole Bribir — Vratnice okvirno datiran u 10. i 11. st.,¹⁵ a jedan u grobu 134 srednjovjekovne nekropole sv. Spasa na izvoru Cetine, datirane u znatno širi vremenski raspon od 10. do 15. st.¹⁶ Obje navedene paralele nađene su u kontekstu koji ne dopušta njihovo uže datiranje, ali je evidentno da pripadaju grobovima kasnijeg srednjeg vijeka. Tim nalazima treba dodati i željezni nož istog oblika otkopan u kasnosrednjovjekovnom sloju u Gospodskoj pećini kod izvora Cetine, koji je po drugim nalazima datiran u 14—15. st.¹⁷

Izneseni podaci su, međutim, za datiranje ove skupine grobova sa-
svim nedovoljni, pa neka nam bude dopušteno da ih dopunimo s neko-
liko općih zapažanja.

Prva skupina grobova oskudijeva grobnim priložima, pa ako u ovoj činjenici pokušamo tražiti element za njihovo datiranje, grobove prve skupine moguće je vezati jedino uz povijesne periode u Dalmaciji kojima je ovo karakteristika. U prvi trenutak čini se vrlo vjerojatnim da tu skupinu grobova treba vezati uz kasnoantički period za koji je već iznesena pretpostavka da »pravu razliku između kasnoantičkih i starohrvatskih grobova predstavlja jedino to što u starohrvatskim grobovima nalazimo priloge, a u kasnoantičkim grobovima... pod utjecajem kršćanstva, prilozi u grobovima potpuno nestaju.«¹⁸ S tim u vezi bi nekropola u Lučanima imala izravan kontinuitet iz kasne antike u rani srednji vijek, što bi na području Dalmacije bila jedinstvena pojava. U Dalmaciji je doduše istraživano nekoliko srednjovjekovnih nekropola koje su pored srednjovjekovnih sadržavale i po nekoliko kasnoantičkih grobova (Bijaći kod Trogira, Danilo kod Šibenika, Vratnice na Bribiru),¹⁹ ali nikada u izravnom kontinuitetu nego s vremenskim prekidom od po nekoliko stoljeća. Mislimo međutim, da ni gotovo potpun nedostatak grobnih priloga ne omogućuje pouzdan oslonac za datiranje ove skupine grobova u kasnoantički period, jer drugdje u Cetinskoj krajini (Sinj, Curlini, Kosore, Kijevo, Lučane)²⁰ i Dalmaciji, te susjednim joj krajevima nalazimo kasnoantičke grobove vrlo često s bogatim i brojnim priložima koje je potpuno sigurno moguće datirati u širi vremenski raspon od 4. do 7. st. Element za datiranje grobova prve skupine lučanske nekropole ne može biti ni grobna arhitektura, niti način pokapanja, jer je poznato da tip grobova s ob-

¹⁵ D. Vrsalović, Starohrvatska nekropola pred ulazom u staru Varvariju i njena konzervacija, *Starohrvatska prosvjeta* (dalje: *SHP*) ser. III, sv. 10/1968, str. 249; D. Jelovina, nav. dj., T. XLVI/5.

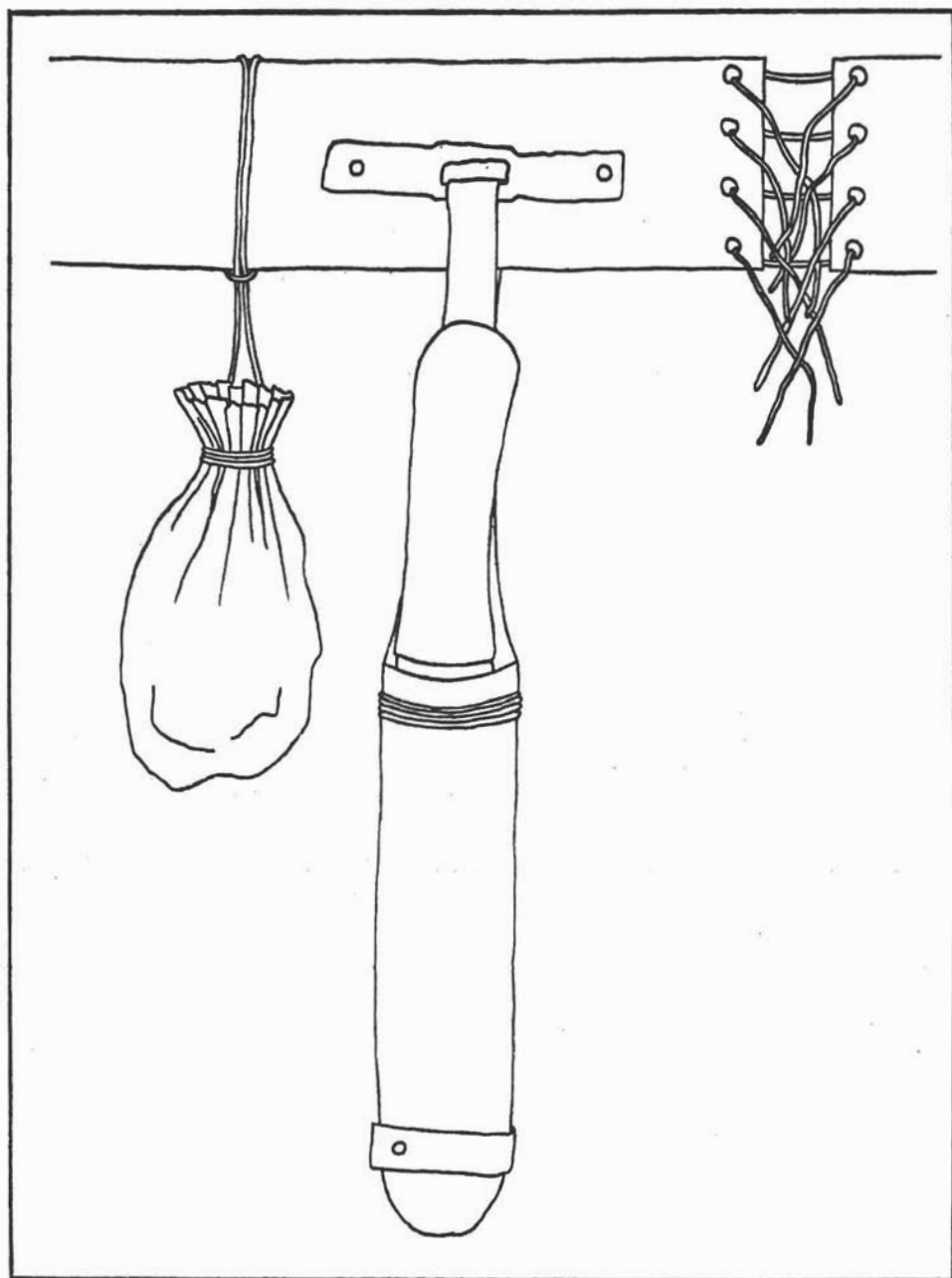
¹⁶ D. Jelovina, nav. dj., 38—42, T. LIV/12.

¹⁷ I. Marović, Rezultati arheološkog sondiranja u Gospodskoj pećini kod vrela Cetine, *VAHDalm.*, LXXII—LXXIII, 1979, 40, sl. 17/2.

¹⁸ D. Jelovina, nav. dj., 76—77.

¹⁹ *Isti*, 76.

²⁰ Zaštitna istraživanja pojedinačnih nalaza grobova ovog perioda u nekoliko posljednjih godina obavljao je Muzej Cetinske krajine u Sinju. Rezultati nisu objavljeni.

Crtež 6. Pokušaj rekonstrukcije pojasa iz groba 5

ložnim i pokrivenim pločama i pokojnicima pokopanim u ispruženom položaju u Dalmaciji, a posebno u Dalmatinskoj zagori, traje vrlo dugo. U nekim područjima je zadržan sve do naših dana.²¹

Nedostatak priloga u grobovima je, također, i karakteristika dalmatinskih kasnosrednjovjekovnih nekropola, pa grobovi prve grupe lučanske nekropole mogu pripadati i ovom periodu. Sagledavajući u cjelini, znatno je više pokazatelja koji upućuju na to da te grobove treba datirati upravo u ovo razdoblje.

Kao najpouzdaniji element datiranju navedenom horizontu grobova ističemo užlijebljene uglove obložnih ploča, utore za prečke na gornjem rubu bedrenih ploča, te urezane križeve na unutrašnjoj strani donožnih ploča, koji nisu svojstvo samo ove nekropole, nego ih nalazimo i u grobovima drugih nekropola, u prvom redu na području Cetinske krajine. Istraživanjima u posljednjih nekoliko godina takve karakteristike grobova smo registrirali među grobovima kasnosrednjovjekovne nekropole sa stećcima pod Borinovcem u Trilju, gdje posebno upozoravamo na gotovo identičan urezani križ na donožnici groba 14 ove nekropole,²² zatim na lokalitetu »Tripaluša« u Turjacima,²³ među devastiranim grobovima srednjovjekovne nekropole kod Poljakovih kuća u Glavicama kod Sinja,²⁴ te nedavno u grobovima kod Vukova potoka u Hrvacima.²⁵ Grobove u Turjacima zbog potpunog nedostatka grobnih priloga nije moguće niti okvirno datirati, dok nalazi s ostalih lokaliteta s grobovima takvih karakteristika omogućavaju njihovu prilično pouzdanu dataciju u širi period srednjeg vijeka. Važno je ovome dodati i činjenicu da grobova takvih osobina drugdje u Dalmaciji nije pronađeno, pa mislimo da ih zasad treba smatrati specifičnošću cetinskih srednjovjekovnih nekropola.^{25a} Poseban problem u ovoj skupini grobova čine grobovi s urezanim križevima na donožnicama. Sadašnji stupanj istraženosti ne dopušta prihvatljivo objašnjene ove pojave.²⁶

²¹ Isti, 77.

²² A. Milošević, Kasnosrednjovjekovna nekropola sa stećcima pod Borinovcem u Trilju, *SHP*, ser. III, sv. 12, 1982, 190, sl. 1.

²³ Zaštitno istraživanje grobova na ovom lokalitetu provedeno je 30. i 31. kolovoza 1982. Rezultati nisu objavljeni. Grobovi su bez priloga.

²⁴ Nekropola nije istraživana. Znatno je oštećena erozijom tla. Među priložima iz uništenih grobova ove nekropole nađena je jedna tanka brončana vitica i jedna lijevana brončana grozdolika naušnica.

²⁵ Nekropola na ovom lokalitetu je iskrčena još godine 1953. U ogradnim zidovima načinjenim od ploča grobova pronašli smo četiri donožne ploče s urezanim križem. Prema pričanju mještana, grobovi su gotovo u potpunosti bili bez priloga. Samo u jednom je nađen par naušnica koji prema opisu odgovara jednojagodnom tipu. Danas su izgubljene. Naknadno smo saznali da se na ovom lokalitetu ponegdje još može naći koji grob. Jedan je nedavno bio pronađen na parceli Anđe Doljanin. Bio je otvoren, a prema pričanju nalaznika u njemu se nalazi debeli pleteni pojas od željeza. Pojas je navodno i danas u grobu.

^{25a} Donožne ploče s urezanim križevima pronađene su i u grobovima nekropole Pesača u SR Srbiji (D. Minić, Pesača, antičko utvrđenje i srednjovjekovna nekropola, *Starinar*, XXXIII—XXXIV, 1982—1983, 171—175, sl. 2, 3, T. II, 3). Nekropola je okvirno datirana u 10. i početak 11. st.

²⁶ Nije moguće utvrditi komu bi ovi grobovi trebali pripadati, treba li oznaka križem označavati neku užu vjersku ili čak etničku grupaciju, je li njihova pojava u Cetinskoj krajini rezultat možda kakvih novih etničkih promjena i sl. Ni jednu od ovih pretpostavki zasad nije moguće dokazati i objasniti, prvo zbog činjenica

Indikativan element za različito datiranje grobova u Lučanima je i nejednaka apsolutna dubina ukopanih grobova. Grobovi druge skupine, koje je, kako ćemo dalje vidjeti, moguće datirati u rani srednji vijek, u pravilu su dublje ukopani od grobova prve skupine, što je jasno vidljivo u odnosima apsolutnih dubina ukopanih grobova 5 i 6 (prilog 1, usporedi presjek A—A₁), pri čemu grob 5 pripada skupini ranosrednjovjekovnih grobova. U tlocrtu je vidljivo da je grob 6 gotovo nasjeo preko groba 5 (prilog 1), iz čega se može zaključiti da se u vrijeme ukapanja pokojnika u grob 6 gotovo nije ni znalo za postojanje groba u donjem nivou.

Grobovi druge skupine nekropole u Lučanima obradom su obložnih i pokrivnih ploča groba vidno različiti od grobova prve skupine. U pravilu su načinjeni od bolje obrađenih debljih ploča bez užljebljenih uglova, utora na gornjoj strani bedrenih ploča i križeva na donožnici. Prilozima su bogatiji.

Od ukupno šest grobova koji pripadaju ovoj skupini, prilozi su pronađeni u četiri groba. Bez priloga su grobovi 2 i 10. Ovaj posljednji je, čini se, bio otvaran i prije naših istraživanja, jer mu je pokrivna ploča bila urušena, glava pokojnika pomaknuta (crtež 2/1), a u njemu smo našli i ostatke recentne cipele. Sudeći po ostacima rde na nadlaktici lijeve ruke i ovaj je grob kao prilog imao nekakv željezni predmet, vjerojatno nož, ali se nije pronašao. U grobovima ove skupine pronađeno je ukupno četrnaest grobnih priloga, uobičajenih i karakterističnih za ranosrednjovjekovni horizont dalmatinskih grobova. Zastupljene su tri keramičke posude, četiri željezna noža, jedan sa sačuvanim okovom korica, dio željeznog čavla i komad željeza koje je služilo kao kresivo, tri komadića kремена, mali ulomak, vjerojatno kasnoantičke staklene posude, te jedan željezni predmet, možda okov pojasa o koji je bio obješen nož s koricama.

Svi pronađeni željezni noževi iz druge skupine grobova oblikom su vrlo slični. Imaju više ili manje ravan hrbat, prema vrhu povinuto sječivo i trn za nasad drška. Sudeći po sačuvanim ostacima na primjercima noževa iz groba 1 i 3, sve drške su im vjerojatno bile drvene. S obzirom na položaj noževa u grobu možemo pretpostaviti da su dva veća primjerka iz groba 3 i 5 nošena obješena o pojas i u grob položena zajedno s pokojnikom, dok su manji primjerci, vezano uz vjetrovanja s poganskim načinom pokapanja, u grob uz pokojnika vjerojatno položeni naknadno. Dva su noža (grob 3 i 4) sa strana oštrice uz ravni hrbat imala žljebasta udubljenja. Svi noževi iz grobova dru-

da na širem području Dalmacije, koliko je nama poznato, takvih grobova nema, a zatim i zbog toga što su grobovi s takvom oznakom ukopani među druge grobove. Da su u njima bili pokopani pripadnici druge etničke ili vjerske pripadnosti, vjerojatno bi bili ukopani i na odvojenim nekropolama, ili pak na istoj nekropoli ali odvojeno (danas se na groblju sv. Kate u Lučanima pokapaju vjernici katoličke i pravoslavne pripadnosti, ali ne zajedno nego odvojeno). Određeniije zakonitosti nije moguće izvlačiti niti u odnosu na spol i uzrast pokojnika kojima odnosi grobovi pripadaju. Indikativna je u tom smislu činjenica, da od tri groba s urezanim križevima na donožnicama otkopana u Lučanima, dva pripadaju dječjim grobovima (grobovi 14, 25), a jedan odraslim muškim osobama (grob 9 s dvostrukim ukopom dviju odraslih muških osoba).

ge skupine su veličinom i tipološkim značajkama vrlo slični velikoj većini dosad pronađenih željeznih noževa otkopanih u dalmatinskim ranosrednjovjekovnim grobovima, što vremenski okvirno određuje i naše nalaze.²⁷ Među primjercima noževa iz lučanske nekropole izuzetak predstavlja veći nož iz groba 5, u prvom redu zbog sačuvanog okova vjerojatno drvenih korica (T. VIII/1). Okov je oblika kakav dosad nije utvrđen među sličnim nalazima u Dalmaciji,²⁸ a takvi oblici okova su i drugdje sasvim izuzetni. Prostorno najbližu, i koliko je nama poznato jedinu paralelu takvom obliku okova predstavlja jedan donekle sličan brončani i ukrašeni okov korica željeznog noža iz groba 7 istarske nekropole na brdu Vrh kod Brkača. B. Marušić taj nalaz kao i cijelu nekropolu datira od oko polovice 7. do pred kraj 8. st.²⁹ Uz nož s okovom korica u grobu 5 nađena je i željezna pločica s pravokutnom perforacijom u sredini i dvije zakovice s raskovanim brončanim glavama na krajevima (T. VII/2). U repertoaru dosadašnjih ranosrednjovjekovnih grobnih nalaza u Dalmaciji, ovaj je nalaz jedinstven, a vrlo je osobit i za znatno šire slavensko područje. S obzirom na raspored nalaza u grobu (svi prilozi su nađeni uz desni bok pokojnika — crtež 4/1), ovaj predmet možda predstavlja okov remena o koji je bio obješen nož s koricama. U prvi trenutak nedostatak pojase kopče ili predice takvu pretpostavku dovodi u sumnju, pa stoga treba pretpostaviti drugačiji način zakopčavanja pojasa (crtež 6). O kožni ili platneni pojas bila je obješena i vrećica za kresivo i kremen. Slični nalazi takvih okova sa šireg slavenskog područja vrlo su rijetki. Skromne analogije ovakvim predmetima, prema dostupnoj nam literaturi, pronašli smo među priložima u grobovima LXI i CXXIX slavenske nekropole Pitten—Kreuzackergasse u Austriji.³⁰ Zanimljivo je da oba ta grobna nalaza u Austriji uz ovakav okov sadržavaju i željezni nož s okovom korica, a u grobu CXXIX je uz ove predmete pronađeno i željezno kresivo s još nekoliko ulomaka željeznih predmeta. Oba ta groba, dakle, sadržavaju inventar vrlo sličan lučanskom i, što je osobito zanimljivo, u gotovo identičnom rasporedu.³¹ Ni u ovim grobovima nisu pronađene pojase kopče. Nalazi iz nekropole Pitten—Kreuzackergasse su, kao i cjelokupna nekropola, datirani od početka 9. do sedamdesetih godina istog stoljeća.³² Slične okove poznaje i ranija srednjovjekovna materijalna kultura.³³

²⁷ J. Belošević, nav. dj., 117—118. Nije suvišno ovdje dodati da su dva oblikom i veličinom gotovo identična željezna noža pronađena i među priložima u kasnoantičkim grobovima otkopanim na padinama brda Sušan j u Lučanima. Rezultati istraživanja grobova nisu objavljeni.

²⁸ Usp. okove korica noža u J. Belošević, nav. dj., 117—118, T. XXVIII/3, XXIX/10 11, XLI/24—26, 33.

²⁹ B. Marušić, Ranosrednjovjekovna nekropola na Vrh kod Brkača, *Historia archaeologica*, 10/2, 1979, 117—118, 135, T. I/16.

³⁰ H. Friesinger, Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich II, *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, Bd. XVII—XVIII, 1975—1977, T. 31/4, 53/6.

³¹ Isti, 71, 94.

³² Isti, 107—108.

³³ Za ilustraciju upućujemo na dvostruki rekonstruirani pojas s mačem i tobočcem za strijele koji je nosio avarski dostojanstvenik 7. st. (usp. J. Kovačević).

Sastavni dio ovog grobnog nalaza su i tri komadića kremenca, te kao kresivo komad željeza i dio željeznog čavla (T. VII/3, 8). Nema dakle uobičajenog i za slavensko područje karakterističnog željeznog kresiva raskovanih i savijenih krakova čiji su krajevi prema van spiralno savijeni.³⁴ Slučaj da je umjesto takva uobičajenog oblika kresiva upotrijebljen ulomak nekog drugog željeznog predmeta kao u našem slučaju u repertoaru dosadašnjih ranosrednjovjekovnih nalaza u Dalmaciji nije rijetkost.³⁵

U drugoj skupini grobova nekropole kao prilog pronađene su i tri keramičke posude: dvije su nađene i izvađene iz groba 1 prije naših istraživanja, a jedna je pronađena u toku istraživanja kao prilog u grobu 3 pokraj stopala lijeve noge pokojnika. Sve tri su otprilike jednake veličine, ali vidno različitih tipoloških osobina. Jedna od njih je ukrašena (T. V/1), dok jedna na dnu ima reljefni otisak okomite osvine i drvene podloge lončarskog kola (T. VI/1, 1a), koji se od gotovo svih do sada poznatih razlikuje znatno većim promjerom.³⁶

Oblikom i veličinom pronađene posude ne izlaze iz okvira dosad poznatih tipova ranosrednjovjekovnih keramičkih posuda u Dalmaciji, a obzirom na činjenicu da u dalmatinskim grobovima ranog srednjeg vijeka takve keramičke posude čine i najčešći grobni inventar od polovice 7. do kraja 9. st. predstavljaju i jedini pouzdani oslonac za šire datiranje te skupine grobova lučanske nekropole.

Samo jedna od pronađenih posuda iz groba 1 (T. V/1) ukrašena je jednom duboko urezanom prugom na vratu i vodoravnim i okomitim potezima češlja. Ukrašen na posudi izveden je gotovo po cijelom njezinu trbuhu, što na ranosrednjovjekovnim posudama u Dalmaciji nije česta pojava. Simptomatično je da su po cijeloj površini trbuha ukrašene samo posude iz grobova dviju dosad najranije datiranih ranosrednjovjekovnih nekropola u Dalmaciji: posuda iz groba 30 s lokaliteta Kašić — Razbojine datirana u 7—8. st.,³⁷ te posuda iz groba 10 s lokaliteta Stankovci — Klarića kuće koja je datirana u 8. st.³⁸ Keramička posuda iz Stankovaca osobito je zanimljiva jer potječe iz groba nekropole koja u cjelini pokazuje vrlo jake kasnoantičke tradicije.³⁹ Ovima

vić, *Avarski Kaganat*, Beograd 1977, 76, sl. 38. U istoj knjizi usporedi i rekonstrukcije pojasa na str. 103, sl. 51, str. 157, sl. 92, str. 158, sl. 93.

³⁴ D. Jelovina, nav. dj., 128—129; J. Belošević, nav. dj., 119—120. Za primjerke iz Cetinske krajine usp. A. Milošević, *Novi ranosrednjovjekovni grobni nalazi*, 209.

³⁵ J. Belošević, nav. dj., 119, T. XXXII/5—7 16. Takvu smo pojavu registrirali i u nedavno otkopanom grobu podno biteličke visoravni uz lijevu obalu Cetine, u kojem je uz dvije keramičke posude i željezni nož nađen i komad kremenca, te kao kresivo vršak željeznog noža. Nalaz nije objavljen.

³⁶ Usp. J. Belošević, nav. dj., T. LIII—LXIII.

³⁷ D. Jelovina, *Ranosrednjovjekovna nekropola na »Razbojinama« u selu Kašiću kod Zadra*, SHP, ser. III, sv. 10, 1968, 35, 47—48.

³⁸ J. Belošević, nav. dj., 57, T. LXI/7; isti, *La nécropole paléocroate Stankovci — Benkovac*, *Inventaria archaeologica*, fasc. II (20), 1975, Y 196.

³⁹ Indikativna je u tom smislu grobna arhitektura (grobni obloženi suhozidom od neobrađena kamena u nekoliko slojeva). Dosad je registrirana samo na ovoj nekropoli s još nekoliko grobnih priloga (dvodijelni koštani češalj, zdjelasta keramička posuda i posuda u obliku vrča). (Usp. J. Belošević, *Materijalna kultura*, 57, 112).

treba dodati i jednu posudu iz Benkovca bez približih podataka o lokalitetu i okolnostima nalaza datiranu okvirno u 8. st.⁴⁰

Pri prvoj objavi ovog nalaza istakli smo osobitost takva ornamenta na ranosrednjovjekovnim posudama dosad pronađenim u našoj zemlji, njegovu uočljivu povezanost s načinom ukrašavanja starijih antičkih i kasnoantičkih posuda, te činjenicu da je ukrašavanje takvim ornamentom, po gotovo cijelom trbuhu posude, u repertoaru ranosrednjovjekovne keramike pronađene kao prilog u skeletnim grobovima u Dalmaciji, nalazom u Lučanima po prvi put registrirano.⁴¹ Takve konstatacije i nadalje podržavamo, a kao prilog datiranju navodimo i gotovo identičan način ukrašavanja na nekolicini fragmentarnih ostataka ranosrednjovjekovnih grobnih urna pronađenih u Kašiću kod Zadra, datiranih okvirno u 7. st.⁴²

Za datiranje posuda iz Lučana vrlo su indikativne i njihove analogije s dvjema oblikom i ukrasom sličnim posudama iz grobova kompleksne nekropole u Mihaljevićima kod Sarajeva,⁴³ ali ih nažalost nije moguće određenije datirati. Pretpostavlja se da pripadaju gruboj domaćoj rimskoj keramici 3. i 4. st. Dopušta se međutim, mogućnost i kasnijeg njihova datiranja, najdalje do prvih decenija 6. st., kad prema arheološkim nalazima na ovom položaju prestaje kontinuirano ukapanje.⁴⁴ Lokalitet se kao nekropola ponovo koristi tek od 9. st.⁴⁵ Zanimljivo je usput spomenuti da su i posude iz Mihaljevića, kao i ukrašena posuda iz Lučana, vodoravnim potezima češlja, ukrašene gotovo po svojoj površini trbuha.

Istraživanjima nekropole na »Brižini« u »Barama« u selu Lučanima, udaljenom oko 4 km sjeverozapadno od Sinja otkrivena je nekropola s grobovima dvaju različitih vremenskih perioda s manjim mogućnostima određenijeg utvrđivanja vremena ukapanja grobova prve, brojnije skupine. Grobovi druge skupine, u odnosu na prethodne brojčano su znatno skromniji (19:6). Oni imaju izrazite tragove poganskog načina pokapanja karakteristične za najraniji period doseljenja i prva stoljeća života slavenskog stanovništva na širem prostoru Balkanskog poluotoka.

Gotovo svi nalazi pronađeni kao prilozi u grobovima druge skupine lučanske nekropole upućuju na vrlo blisku povezanost s ranijim kasnoantičkim nalazima. Na vremensku bliskost ove skupine grobova s prethodnim kasnoantičkim periodom upućuje i nekoliko drugih sitnijih nalaza, npr. mali ulomak staklene posude žutozelene boje iz groba 3 (T. VI/3) s gotovo identičnim staklenim predmetima iz kasnoantičkih grobova otkopanih na padini brda Šušanj, te nekoliko ulomaka antičkih predmeta (noga amfore, ulomci tegula) registriranih izvan grobnih cjelina, ali samo na prostoru nekropole gdje su ukopani grobovi druge skupine. Uočljiva je i povezanost grobnih nalaza iz Lučana s nalazima iz najranije datiranih slavenskih ranosrednjovjekovnih grobova u Dal-

⁴⁰ Isti, 62, T. LXI/9.

⁴¹ A. Milošević, nav. dj., 210.

⁴² J. Belošević, Die ersten slawischen Urnengräber auf dem Gebiete Jugoslawiens aus dem Dorfe Kašić bei Zadar, *Balkanoslavica*, 1, 1972, 77—81, sl. 6, 7, 13.

⁴³ N. Miletić, Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlovca, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH u Sarajevu*, N. S., XI, 1956, 10, 12, T. I/a, b, VII/1, 3.

⁴⁴ Ista, 33—37.

⁴⁵ Ista, 37.

maciji, što sve zajedno omogućuje vrlo ranu dataciju te skupine lučanskih grobova. Vjerojatno u vrijeme neposredno nakon doseljenja, odnosno u drugu polovicu 7. stoljeća.

Istraživanjima nekropole u Lučanima arheološka problematika ovog dijela Cetinske krajine tek je načeta. Arheološki lokaliteti sa srednjovjekovnim ostacima su prilično brojni. U kakvom su pak međusobnom odnosu, pitanje je na koje odgovor treba očekivati od budućih istraživanja. Nužnost istraživanja ovih lokaliteta potencira i činjenica da se područje sela Lučana, za razliku od gotovo svih ostalih dijelova Cetinske krajine, u srednjovjekovnim pisanim izvorima navodi relativno često. Prvi put 1341. godine u darovnici vojvode Tvrdoha Berislavića;⁴⁶ zatim dva puta 1369. (18. I. i 27. VIII) u dokumentima kojima se nalaže reambulacija i kojima se reambuliraju granice sela Sopčića, Velmožana i Lučana;⁴⁷ jednom 1393. godine u dokumentu kojim vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić priznaje za bosanskog kralja Stjepana Dabišu;⁴⁸ te još 1406. godine.⁴⁹ Na području današnjeg sela Lučana pokušalo se ubicirati i srednjovjekovni Stolac kao sjedište Cetinske županije.⁵⁰ Sve to dakako potencira značenje i ulogu ovog dijela Cetinske krajine u srednjem vijeku, što dakako nije slučajno, jer je strateški značajna, plodna i dobro zaklonjena dolinica »Bare« životu čovjeka onoga vremena pružala sigurnost i značajnu gospodarsku podlogu.

Zusammenfassung

EINE MITTELALTERLICHE NEKROPOLE IN »BARE« IM DORF LUČANI BEI SINJ

Der Beitrag behandelt Resultate von Forschungsarbeiten an einer mittelalterlichen Nekropole in den Jahren 1981 und 1983 in „Bare“ im Dorfe Lučani, etwa 4 km nordwestlich von Sinj im dalmatinischen Binnenland.

Es handelt sich um den üblichen Typ einer mittelalterlichen Nekropole mit Reihengräbern, die mit Platten aus einem weichen lokalen Stein (mulika) ausgelegt und bedeckt sind. Nach Art der Ausführung dieser Platten kann man zwei grundlegende Gruppen von Gräbern unterscheiden:

1. Die erste, zahlreichere Gruppe (19 Gräber) hat dünnere und schlechter ausgeführte Platten mit Rillen an der Ecken, und mit Falzen am oberen Rand der Seitenplatten für die hölzerne Querlatte, die zusetzlich die Deckplatten des Grabes stützte. Drei Gräber dieser Gruppe haben an der Innenseite der Fußplatte ein eingeritztes Kreuz (Grab 9, 14, 25, Abb. 2/2a, 3 und 4). Fast alle Gräber dieser Gruppe enthalten keine Beigaben. Eine Ausnahme

⁴⁶ Š. Jurić, Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980, I. dio, *Zbornik Cetinske krajine*, 3, 1982, 35—36.

⁴⁷ Isti, 53.

⁴⁸ Isti, 61.

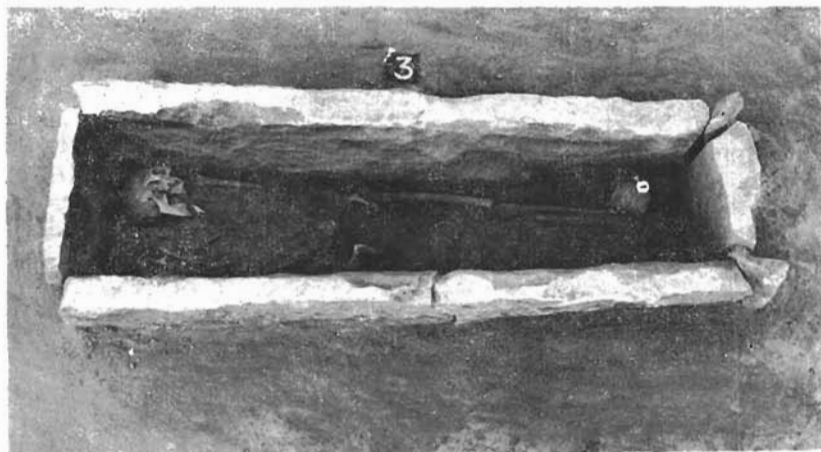
⁴⁹ S. Gunjača, Topografska pitanja, 19.

⁵⁰ S. Zlatović, Topografske crtege o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve, *SHP*, III (1), 1897, 11; Č. Kalebić, nav. dj., 296—300.

ist das Grab 15 in dem eine kleineres eisernes Messer gefunden wurde. Der zweiten Gruppe gehören 6 Gräber an. Sie bestehen aus dickeren und besser ausgeführten Platten ohne Rillen und Falze, und haben auch keine Kreuze an den Fußplatten. Sie befinden sich im nordöstlichen Teil der Nekropole und unterscheiden sich durch ihre horizontale Stratigraphie von den Gräbern der ersten Gruppe. Sie enthalten zahlreiche Beigaben, die in Dalmatien für slawische Gräber des frühen Mittelalters charakteristisch sind.

Die sichere Datierung der Gräber der ersten Gruppe wird durch den Mangel an Grabbeigaben erschwert. Wir verfügen jedoch über einige andere Elemente, die eine Datierung dieser Gräbergruppe in das späte Mittelalter ermöglichen. Gräber mit diesen Merkmalen wurden schon früher in anderen Gräberfeldern der Cetinska Krajina gefunden, die aufgrund ihrer Beigaben mit Sicherheit in das spätere Mittelalter datiert werden können. Da Gräber dieses Typs bis jetzt nur in diesem Teil von Dalmatien gefunden wurden, kann man sie als ein Spezifikum dieser Region betrachten. Indikatoren für diese späte Datierung der Gräbergruppe sind auch die besser erhaltenen Skelettreste der Verstorbenen, und die flache ausgehobenem Gräber (vgl. die Tiefe der Gräber 5 und 6 im Querschnitt A—A₁ Beilage 1), wobei Grab 6 der ersten Gruppe angehört, sowie auch die sehr spärlichen Grabbeigaben, was für die spätmittelalterlichen Gräber Dalmatiens besonders charakteristisch ist.

In den Gräbern der zweiten Gruppe wurden insgesamt 14 Grabbeigaben gefunden: Grab 1 — zwei keramische Gefäße und ein eisernes Messer (T. V/1—3), Grab 3 — ein keramisches Gefäß, ein eisernes Messer, und ein kleines Glasstück (T. VI/1—3), Grab 4 — ein eisernes Messer (T. VI/4), Grab 5 — ein eisernes Messer mit dem Beschlag der Scheide, ein Fragment von einem eisernen Nagel und ein Stück Eisen, drei Stückchen Feuerstein, sowie ein eiserner Gegenstand mit zwei Bronzenieten und rechteckiger Perforation in der Mitte (T. VII/1—3, 5—8). Diesen letzteren Gegenstand haben wir als Gürtelbeschlag identifiziert, der zum Aufhängen des Messers mit der Scheide diente (Rekonstruktion auf Abb. 6). Von allen diesen Funden bietet die Keramik die meisten Elemente für eine Datierung, weil sie durch ihre Formen und Verzierungen (konische Form und kammartige Verzierungen) den spätantiken keramischen Gefäßen sehr nahe steht. Wir haben auch auf die Verwandtschaft der Gefäße aus Lučani mit den bis jetzt gefundenen und sehr früh datierten angeblich slawischen keramischen Urnen aus Kašić bei Zadar hingewiesen. Ein Element für die Datierung der Gefäße aus Lučani versuchten wir auch in der Tatsache zu finden, daß bei einem Gefäß aus Grab 1 fast die gesamte Fläche des Bauches verziert ist, was bei der frühmittelalterlichen keramischen Produktion in Dalmatien höchst selten vorkommt. Wir haben festgestellt, daß auf diese Weise verzierte Gefäße bis jetzt nur in spätantiken Skelettgräbern gefunden worden waren (Mihaljevići bei Sarajevo), sowie auch in Skelettgräbern der ältesten mittelalterlichen slawischen Nekropolen in Dalmatien (Razbojine in Kašić bei Zadar, Stan-kovci bei Benkovac). Diese Besonderheiten der Funde aus der zweiten Gräbergruppe von Lučani stehen in enger Verbindung mit der frühesten Anwesenheit der neu eingewanderten slawischen Bevölkerung in Dalmatien. Es ist eine Zeit, die der Spätantike sehr nahe steht, bzw. das ermöglicht die ungefähre Datierung der Funde etwa um die Mitte des 7. Jahrhunderts.

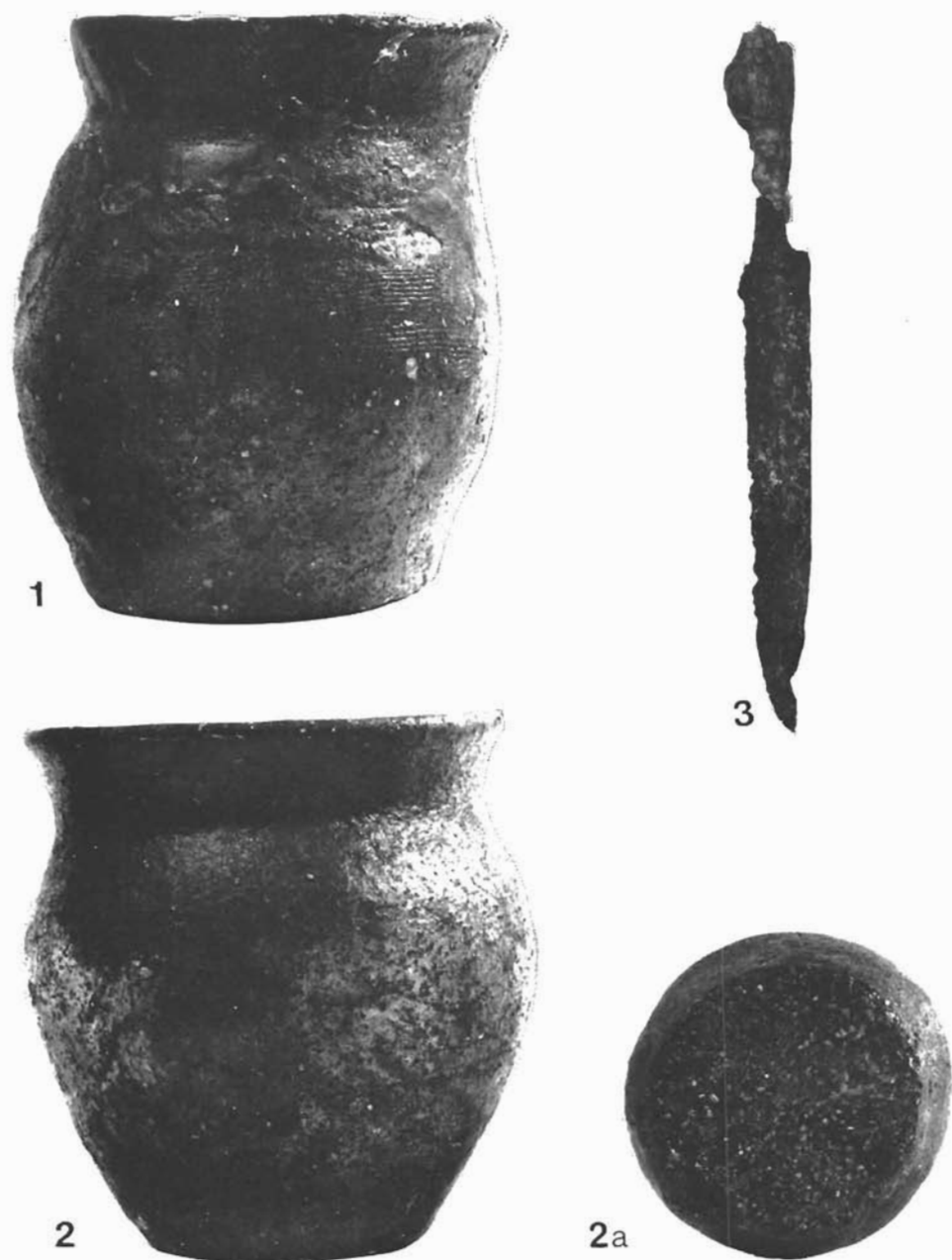
Sl. 5. Grob 3 nekropole u »Barama«

Sl. 6. Grob 9 nekropole u »Barama«

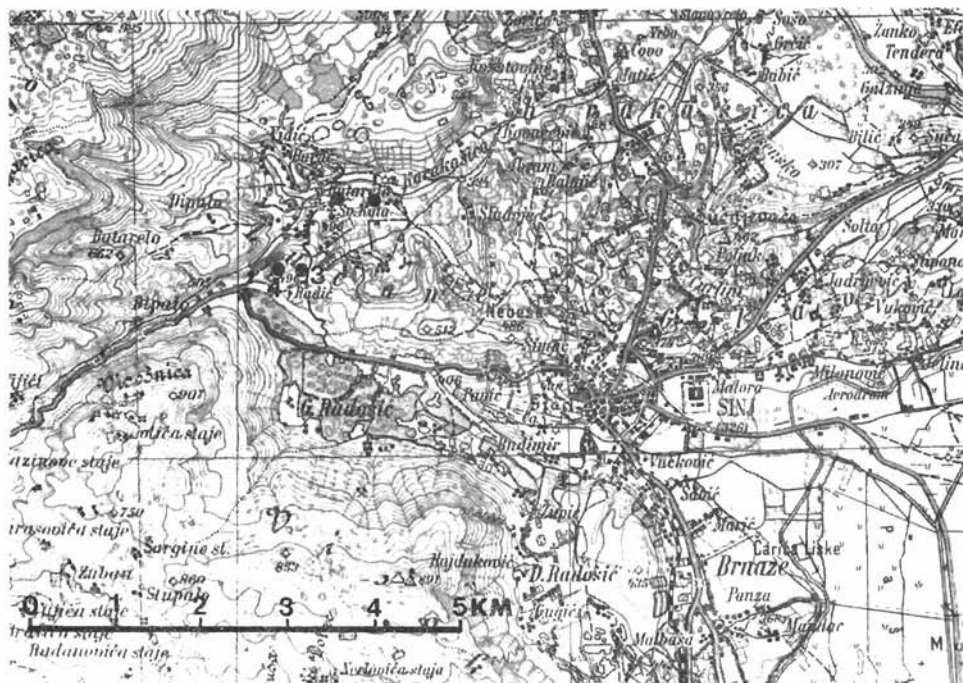
Sl. 7. Grob 3 nekropole u »Barama« prije otvaranja

Sl. 9. Nalazi iz groba 1

Sl. 10. Nalazi iz groba 3

Sl. 1. Arheološka nalazišta u Lučanima: 1 — srednjovjekovna nekropola u »Barama«, 2 — kasnosrednjovjekovna nekropola sa stećcima na položaju »Lopate«, 3 — kasnoantički grobovi, 4 — gradina Sušanaj (ant. Setovija?)

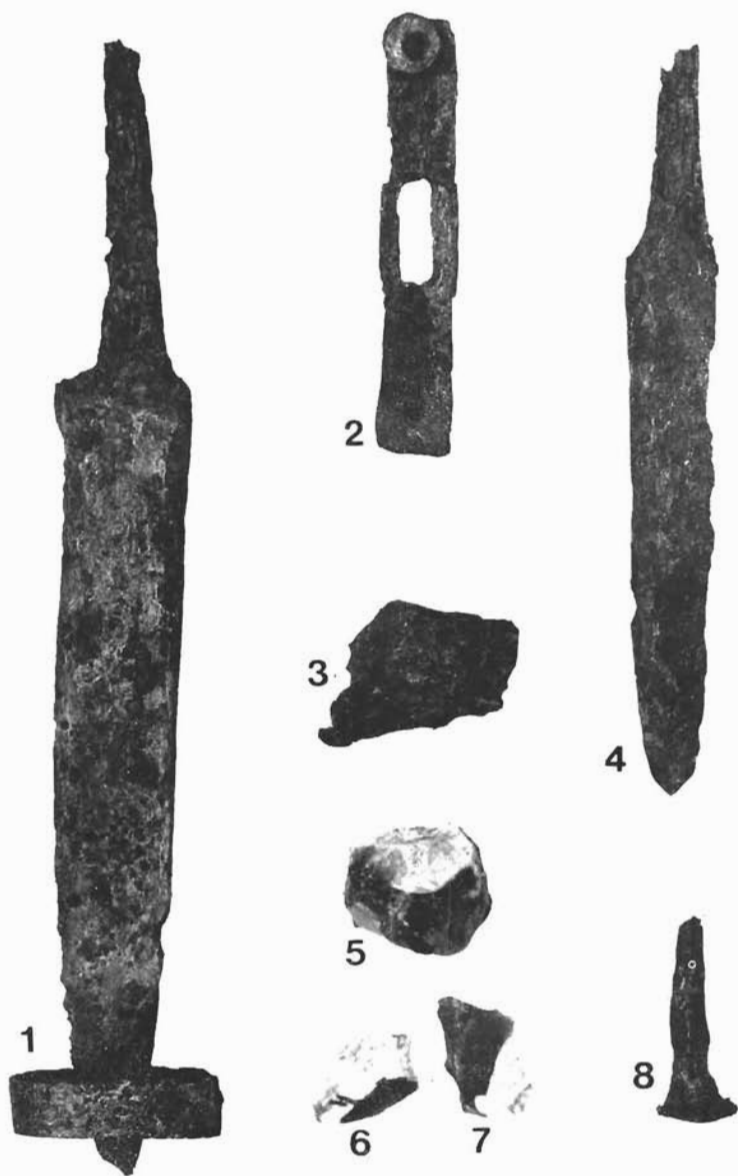
Sl. 2. Položaj srednjovjekovne nekropole na »Brizini« u »Barama« — stanje prije istraživanja

Sl. 3. Srednjovjekovna nekropola na »Brižini« u »Barama« — otkopani i istraženi grobovi

Sl. 4. Akademik Stjepan Gunjača za istraživanja nekropole u »Barama«

Sl. 11. Nalazi iz grobeva: 1—3, 5—8 grob 5; 4 — grob 4